

М. П. Панковець, Т. В. Шевчук

Львівський національний університет ім. Івана Франка, м. Львів, Україна

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ: ДОСВІД ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Міжнародні економічні санкції є предметом багатьох актуальних наукових досліджень, оскільки вони мають безпосередній стосунок до стану системи міжнародної безпеки, яка останніми роками гостро тривожить світову спільноту через зростання кількості регіональних воєн та воєнних конфліктів, насамперед, російсько-українську війну, нове загострення відносин між Ізраїлем та арабськими країнами, залученими до діяльності терористичної організації ХАМАС, та напругу між Китаєм та США у підходах до визначення політичного майбутнього Тайваню. Досліджено теоретичні та практичні особливості проблеми міжнародних економічних санкцій, зокрема доведено складність зазначеної проблематики через її дотичність до різних національних політико-правових підходів та національних бізнесових інтересів. Узагальнено певні теоретичні особливості проблеми міжнародних економічних санкцій з огляду на досвід їх застосування до Російської Федерації, який спричинений розв'язанням нею широкомасштабної війни з Україною для повного знищення державного суверенітету та анексії всієї території нашої країни. Проаналізовано зміни ключових макроекономічних показників економіки Російської Федерації під впливом міжнародних санкцій та виявлено окремі труднощі, пов'язані із реалізацією санкційних програм, що доведено попереднім досвідом застосування міжнародних економічних санкцій, а також наслідками застосування санкцій, накладених на Російську Федерацію. Науковими результатами статті є сформульовані висновки про те, що: міжнародні економічні санкції, які запроваджені багатьма країнами демократичного світу з метою примусу Російської Федерації до миру, хоча і є правильними та скоординованими і завдають деякі економічних втрат економіці країни, однак вони є недостатнім інструментом для досягнення поставленої мети. Причина в тому, що економіка Російської Федерації пристосовується до санкційного режиму завдяки, переважно, переорієнтації у зовнішньоекономічних зв'язках на співпрацю із країнами Глобального Півдня, "сірому" імпорту та недостатньому тиску на енергетичний сектор країни, який забезпечує значну частку її доходів, а також сучасна система міжнародної безпеки виявилася не зовсім готовою до новітніх викликів, оскільки спирається на інструментарій, що демонструє в сучасних умовах недостатню ефективність.

Ключові слова: міжнародна економічна безпека; міжнародне право; ефективність міжнародних економічних санкцій; втрати національної економіки; доходи і видатки державного бюджету; девальвація національної валюти.

Вступ / Introduction

Сучасний світовий порядок позначений, з одного боку, глобалізаційними процесами, розвитком надсучасних цифрових технологій та іншими тенденціями, що відіграють інтеграційну роль, з іншого боку – в геополітичній площині зберігається протистояння світових демократій і диктатур, яке діє як дестабілізаційний чинник і створює передумови для фрагментування світу, сприяючи протиставленню національних інтересів та загостренню регіональних конфліктів. За таких умов з'являються нові виклики та випробування для системи міжнародної безпеки, що базується на засадах, створених після другої світової війни. Одним із головних інструментів примусу держави-порушника міжнародного правопорядку до повернення до чинних міжнародних норм є міжнародні економічні санкції. Досвід їх застосування вказує на високу складність прогнозуван-

ня ефекту від їх дії. Водночас важко знайти альтернативу для вирішення такого складного завдання. Відтак дуже важливою науковою проблемою, що має комплексний характер і високу практичну цінність, є проблема опрацювання досвіду застосування міжнародних економічних санкцій та пошуку можливостей зробити їх дію ефективнішою в конкретних умовах порушення міжнародної безпеки, зокрема в ситуації відкритої збройної агресії до України з боку Російської Федерації.

Актуальність теми дослідження визначається тим, що в умовах повномасштабної російсько-української війни, розпочатої Російською Федерацією 24 лютого 2022 р., міжнародні економічні санкції стали одним із головних інструментів тиску міжнародної спільноти на державу-агресора, і досягнення високої ефективності впроваджуваних заходів потребує пильного аналізу комплексу санкційних рішень. Водночас кожен випадок

Інформація про авторів:

Панковець Марта Петрівна, канд. екон. наук, доцент, кафедра безпеки інформації та бізнес-комунікацій.

Email: marta.pankovets@lnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-0984-8406>

Шевчук Тетяна Віталіївна, канд. екон. наук, доцент, кафедра безпеки інформації та бізнес-комунікацій.

Email: tetiana.shevchuk@lnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-7486-8521>

Цитування за ДСТУ: Панковець М. П., Шевчук Т. В. Міжнародні економічні санкції в системі міжнародної безпеки: досвід та ефективність застосування в сучасних умовах. Науковий вісник НЛТУ України. 2024, т. 34, № 4. С. 34–40.

Citation APA: Pankovets, M. R., & Shevchuk, T. V. (2024). International economic sanctions in the system of international security: experience and efficiency of implementation in modern conditions. *Scientific Bulletin of UNFU*, 34(4), 34–40.

<https://doi.org/10.36930/40340405>

введення міжнародних санкцій стосовно конкретної держави є, по суті, унікальним явищем і потребує належного вивчення й оцінювання з погляду теорій міжнародного права та світової економічної практики.

Об'єкт дослідження – застосування міжнародних економічних санкцій.

Предмет дослідження – методи і засоби з'ясування ефективності застосування міжнародних економічних санкцій та їх впливу на національну економіку Російської Федерації в умовах російсько-української війни.

Мета роботи – узагальнити досвід та проаналізувати міжнародні економічні санкції як інструмент впливу на зовнішньополітичні цілі та забезпечення міжнародної безпеки, а також виявити найважливіші їх особливості та можливі прогнозування ефектів від впровадження на прикладі застосування міжнародного санкційного режиму до економіки Російської Федерації.

Для досягнення зазначеної мети визначено такі основні завдання дослідження:

- 1) дослідити теоретичні та практичні особливості проблеми міжнародних економічних санкцій, зокрема довести складність зазначеної проблематики через її дотичність до різних національних політико-правових підходів і бізнесових інтересів;
- 2) виявити та виокремити ключові недоліки системи міжнародної безпеки в частині запровадження міжнародних економічних санкцій, а також з'ясувати причини можливих труднощів застосування санкційних режимів;
- 3) проаналізувати вплив міжнародних економічних санкцій на економіку РФ та визначити, якою мірою втрати її економіки досягають мети – зупинити воєнну агресію проти України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі тему міжнародних економічних санкцій та їх ефективності у досягненні визначених зовнішньополітичних цілей досліджує багато вчених. Зокрема, Н. В. Матвійчук зазначає, що "міжнародні санкції можуть впроваджуватися у кількох вимірах: дипломатичному, економічному, політичному, військовому та ін. ... Економічні санкції мають у своєму арсеналі знано ширший спектр методів та засобів й наразі застосовують значною низкою країн та міжнародних організацій. Економічні санкції найбільш поширені у застосуванні. Засобами економічних санкцій є "заморожування" фінансових активів держави-порушницї., ембарго., торговий бойкот, запровадження додаткових мит та ін." [9].

Д. В. Саприкін та А. В. Бохан, досліджуючи санкційну політику держав в умовах глобалізації, цитують Закон України "Про санкції", який унормовує суть санкцій так: "санкції – це спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи, які застосовують з метою захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету та територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави". Автори зазначають, що згаданий закон чітко визначає умови, за яких можуть застосовуватися санкції.

Водночас, Д. В. Саприкін та А. В. Бохан використовують також визначення санкцій, запропоноване ООН, відповідно до якого санкції є заходами "для підтримки або відновлення міжнародного миру та безпеки, що охоплюють широкий спектр варіантів примусу, які не передбачають застосування збройних сил" [15]. С. В.

Толстов наголошує на важливості такого інструмента, як міжнародні санкції, оскільки в міжнародних відносинах "добровільне дотримання загальновизнаних правил і норм становить скоріше виняток, аніж норму" [18].

А. Куценко та А. Бояр наголошують, що "поняття "міжнародні санкції" має суто міжнародно-правовий характер і може бути застосоване винятково до заходів примусу, які здійснюють міжнародні організації, насамперед Рада Безпеки ООН". При цьому "в останнє десятиліття зберігається тенденція до постійного розширення переліку мотивів застосування санкцій окремими державами та міжнародними організаціями та ймовірність подальшого санкційного протистояння між Заходом і російською федерацією. Більше того, жодна держава не може вважати себе захищеною від наслідків цього процесу" [7]. М. О. Левчій звертає увагу на те, що "економічні санкції найчастіше не досягають своєї цілі по причині неналежного виконання державами санкційних норм резолюцій Ради Безпеки ООН, а також недостатнього нагляду та контролю за виконанням режимів з боку відповідних комітетів Ради Безпеки по санкціях" [8].

Гутман Єрг, Нойенкірх Матіас, Ноймаєр Флоріан у своїй роботі [4] досліджують міжнародні санкції як широко використовуваний інструмент примусу. Проведений ними аналіз демонструє значний негативний вплив санкцій на темпи зростання ВВП та його компоненти (споживання та інвестиції), а також на торгівлю та прямі іноземні інвестиції. Оцінивши економічні наслідки міжнародних санкцій, вони дійшли висновку, що негативні економічні наслідки найсильніші в перші два роки епізоду санкцій.

Хоча ця тема набула досить широкого відображення у спектрі наукових досліджень, проте залишається перелік питань, які потребують подальшого вивчення. До них, зокрема, можемо віднести: пошук причин низької ефективності санкційної діяльності сучасних міжнародних безпекових організацій, насамперед ООН, у вирішенні завдань врегулювання воєнних конфліктів у сучасних умовах та напрацювання нових механізмів, що дадуть змогу таку ефективність підвищити; актуалізацію наукової дискусії щодо ролі та можливостей держав демократичного світу забезпечити національну безпеку в умовах сучасних ринкових і політичних систем, з одного боку, та ядерних загроз зі сторони світових авторитарних та тоталітарних режимів – з іншого; перегляд парадигми глобалізації світового економічного розвитку в контексті її впливу на забезпечення механізму світової безпеки; визначення впливу наростаючих процесів мілітаризації на майбутній світовий економічний розвиток та інші.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження міжнародних економічних санкцій проводили з використанням різноманітних методів, оскільки це складний і багатогранний процес, що потребує комплексного підходу. Зокрема, застосовано метод аналізу наявних досліджень, наукових статей, звітів та інших публікацій про ефективність та наслідки міжнародних економічних санкцій. Для дослідження текстів міжнародних угод, резолюцій ООН, правових документів та заяв політичних лідерів щодо введення санкцій проведено аналіз документів. Метод аналізу динаміки міжнародних відносин дав змогу вивчити зміни у політичних та економічних відносинах між країнами в контексті введення санкцій.

Аналіз ринків проведено з метою вивчення реакції ринків на оголошення, введення або скасування санкцій.

Результати дослідження та їх обговорення / Research results and their discussion

Стабільність світового порядку та міжнародної безпеки, насамперед, залежить від строгого дотримання світовими державами основоположного принципу міжнародного права – сумлінного виконання міжнародних зобов'язань. Проте, як у національному, так і в міжнародному праві значної уваги вимагають питання забезпечення виконання міжнародних зобов'язань у вигляді механізму примусу, тобто у ситуаціях, коли держава-порушник не погоджується на добровільне виконання зобов'язань. Наразі ускладнення зовнішньополітичних процесів та інтенсивна динаміка світової економіки зумовили необхідність напрацювання складнішого комплексу національних і міжнародних правових заходів, що передбачають здійснення ефективного впливу на державу-порушника за допомогою економічних та адміністративних важелів – податків, субсидій, прямих обмежень імпорту та експорту, обмежень фінансових операцій, враховуючи транскордонні розрахунки та інвестиції з інших країн, кредитування тощо, що, власне, і становить систему санкцій.

Відтак, міжнародні економічні санкції – це комерційні та фінансові обмеження, які застосовують однією чи кількома країнами проти певної держави, групи осіб чи окремої особи. Вони запроваджують не тільки через економічні обставини, а й у зв'язку із різноманітними політичними, військовими та соціально-гуманітарними причинами і можуть переслідувати як внутрішні, так і міжнародні цілі. Такими цілями можуть бути рішення щодо виведення військ із окупованих територій; приєднання до міжнародного договору (наприклад, договору про нерозповсюдження ядерної зброї); припинення практики порушення прав і свобод людини; проведення чесних і справедливих виборів; припинення підтримки міжнародного тероризму тощо. Міжнародні економічні санкції, як інструмент зовнішньої політики, мають на меті чинити тиск на певну державу для того, щоб змусити її керівництво припинити допущені порушення [17].

Єдиною універсальною міжнародною організацією, покликаного згуртувати зусилля міжнародного співтовариства для підтримання міжнародного миру та безпеки, охорони міжнародного правопорядку на важливих напрямках міжнародної співпраці, є, як відомо, Організація Об'єднаних Націй. ООН є ядром глобальної системи міжнародних організацій і невід'ємною частиною сучасного світового порядку, у формуванні та підтриманні якого їй належить важлива роль. Особливе призначення ООН зумовлює її засадничу та виняткову санкційну компетенцію. Це означає, що санкційна компетенція інших міжнародних організацій не повинна суперечити принциповим положенням Статуту ООН у частині запровадження примусових заходів та не перевищувати правових і морально-етичних меж застосування санкцій, якими уповноважена Рада Безпеки ООН. Рада Безпеки має повноваження ухвалювати від імені всіх держав-членів юридично обов'язкові для виконання рішення про запровадження найсуворіших примусових заходів задля підтримання миру та безпеки в будь-якому регіоні світу [18].

За своїм значенням та вагомістю такі примусові процедури є найвпливовішим інструментом невійськового характеру, який зазвичай досягає своєї мети – припинення протиправних дій та відновлення становища, яке існувало до порушення норм міжнародного права. У теперішніх реаліях міжнародні економічні санкції стали ключовим елементом боротьби демократичного світу проти країн із тоталітарними чи авторитарними режимами, зокрема проти держави-терориста – Російської Федерації.

У теоретичному плані аналіз економічних санкцій необхідно здійснювати в контексті дослідження саме механізму забезпечення відповідних зобов'язань. Потрібно зазначити, що, як і будь-який міжнародний договір, так і будь-яка міжнародна організація володіють, порівняно з національним правом, досить обмеженими можливостями забезпечення примусу до дотримання прийнятих зобов'язань. Національні правові системи вирішують це завдання зазвичай завдяки правомірному застосуванню примусу щодо об'єктів власного регулювання, який забезпечує система внутрішнього правопорядку держави, тобто порушник має бути притягнутий до відповідальності відповідно до юридичної кваліфікації скоєного порушення та понести покарання, що передбачається законодавством за скоєне порушення. На відміну від них, міжнародні організації змушені покладатися швидше на добровільне сумлінне дотримання зобов'язань і свій моральний авторитет.

Доцільність застосування санкцій, як інструменту зовнішньої політики держави, пояснюють досить просто: оскільки санкції призводять до вагомих втрат, відчутних для всіх економічних суб'єктів держави, що перебуває під дією санкцій, то це зумовлює незадоволення суспільства політикою державного керівництва, яка й спричинила застосування санкцій. Відповідно це змушує керівництво цієї держави йти на поступки громадянській спільноті з метою скасування запроваджених відносно держави обмежувальних заходів.

Питання забезпечення міжнародної безпеки набуло гостроти з другої половини ХХ ст., коли глави держав та урядів 33 європейських країн, а також США і Канади підписали в 1975 р. Заключний акт наради з безпеки і співробітництва в Європі, відомий, як Гельсінський акт, який визначає ключові принципи взаємовідносин між країнами, а саме: співробітництво; непорушність кордонів; суверенну рівність і поважання прав; незастосування сили чи погрози силою; територіальну цілісність країн; мирне врегулювання спорів; поважання прав та основних свобод, враховуючи свободу думки, совісті, релігії і переконань; рівноправність і права народів розпоряджатися своєю долею; сумлінне виконання зобов'язань за міжнародним правом. Згодом, після розпаду СРСР, у грудні 1994 р., Україна, Росія, США та Великобританія підписали сумнозвісний Будапештський меморандум, який гарантував безпеку та державний суверенітет Україні в обмін на її відмову від ядерної зброї [18].

Військове вторгнення Іраку до Кувейту в 1990 р. було першим випадком у сучасній історії, який спонукав істотно активізувати зусилля світового співтовариства для перетворення Ради Безпеки ООН у дієвий міжнародний регуляційний орган, здатний своєчасно й ефективно підтримувати мир і безпеку відповідно до своїх повноважень, і який, водночас, яскраво продемонстрував слабину санкційного механізму як головного ін-

струменту примусу до дотримання міжнародних безпечних норм. Тоді Рада Безпеки ООН засудила військове вторгнення Іраку та запровадила до країни-агресора міжнародні санкції у вигляді торговельного ембарго. Усі держави зобов'язались утримуватись від торговельних відносин з Іраком, за винятком постачання товарів медичного та гуманітарного призначення. Однак перша наймасштабніша спроба світового співтовариства застосувати визначений Статутом ООН механізм невійськового примусу стала неспроможною будь-як вплинути на ситуацію. Незважаючи на узгоджені дії всіх постійних членів Ради Безпеки ООН, наслідки проведеної політики виявились не такими, як очікувалось. Проранки у застосуванні всеохопних санкцій щодо Іраку породили низку гострих проблем. Тотальна торговельна блокада стала нищівною не тільки в її економічних наслідках, а й також у гуманітарних. Упродовж дії ембарго рівень дитячої смертності у країні зріс у 6 разів. Від початку 1990 р. до кінця 1999 р. в Іраку померло понад 500 тис. дітей віком до п'яти років, удвічі зросла смертність породіль, і почастішали випадки небезпечних інфекційних захворювань. Сьогодні світовим лідером серед країн, які застосовують інструмент економічних санкцій, залишаються Сполучені Штати Америки.

Важливою особливістю міжнародних економічних санкцій є також те, що вони продукують негативні економічні наслідки для третіх країн, тобто через застосування санкцій до країни-порушника ефект втрат переноситься на країни, що не мають прямого стосунку до конфлікту. Відтак економічні санкції можуть завдати серйозних збитків державам, які беруть участь у здійсненні санкційних режимів з метою виконання резолюцій Ради Безпеки ООН. При цьому втрати складаються як із прямих збитків, так і з втраченої вигоди через припинення економічних операцій з об'єктом санкцій. До прикладу, РФ за останні 20 років забезпечила близько 65 % оборонних закупівель Індії на суму понад 65 млрд дол. Проте в 2023 р. Індія змушена була відмовитися від постачання російської зброї, бо не змогла знайти механізми оплати, які не порушували б санкційні вимоги США. Тепер Індія стоїть перед необхідністю диверсифікувати свою оборонну базу, шукає можливості для співпраці у виробництві зброї із Францією, Німеччиною, Великобританією та США, на що розраховує витратити близько 100 млрд дол. впродовж наступного десятиліття [9]. Німеччина, що була найбільш залежною з-поміж європейських країн від російського газу (60 % потреб німецької економіки забезпечував саме російський газ), зробила переорієнтацію на споживання норвезького газу, проте так і не змогла розірвати контракт 2018 р., укладений на 20 років із компанією SEFE – підрозділом "Газпрому", щодо постачання скрапленого природного газу із Ямальського газосховища в Сибіру, оскільки в разі його розірвання і звернення SEFE до міжнародного арбітражного суду Німеччина отримала б орієнтовно 20 млрд євро збитків [12]. Відчутні втрати торкнулися й банківської галузі європейських країн, оскільки продовження роботи європейських банків на російських ринках означає для них у сучасних умовах високі репутаційні ризики, через що вони вимушені згорати діяльність, а окремі намагаються не просто вийти із російських ринків, а й продати свої російські активи, як-от, до прикладу, французький Society Generale, який втратив на цій операції 1,5 млрд євро [1, с. 45–53]. Та-

ких прикладів є багато. Запровадження заходів, які зачіпають економічні інтереси третіх країн через санкціоновану країну, зумовлює значну протидію та породжує проблеми під час імплементації та реалізації санкційної політики на національному рівні. Нерідко країни більше схильні запропонувати постраждалій від конфлікту стороні гуманітарну допомогу, збільшити свої внески у реалізацію певних програм ООН, але уникнути безпосередньої участі в запровадженні санкцій, від яких очікують прямих чи опосередкованих економічних збитків. Така ситуація ставить перед світовим співтовариством завдання точного оцінювання та ефективного вирішення економічних проблем так званих третіх країн, адже питання про надання допомоги третім країнам, які постраждали від застосування економічних санкцій, залишається сьогодні в більшості випадків невирішеним.

В умовах російської воєнної агресії в Україні, що триває з 24 лютого 2022 р. і, за оцінками фахівців, може затягнутися на роки або ж десятиліття, важливо дослідити, як накладені на РФ міжнародні економічні санкції впливають на російську економіку, чи відчуває їх наслідки населення РФ, та як санкційні обмеження впливатимуть на економіку РФ у довготерміновій перспективі, оскільки саме соціально-економічні наслідки розпочатої РФ війни зараз визначаються як головний чинник, що може змусити російську владу до миру [3].

Якщо виходити із тієї логіки, що тиск на ухвалення рішень російської влади має здійснювати російське суспільство, то до цього його мали б спонукати, насамперед, зростання товарного дефіциту в російській економіці, падіння доходів і рівня життя. Проте ці макроекономічні параметри є чинниками середньо- і довготермінової перспективи. До того ж, їх дуже важко спрогнозувати. Як доводять історичні приклади в Сирії, Венеселі, Ірані, КНДР, Кубі, Іраку, в умовах ізоляції авторитарна система неодмінно починає переходити у форму тоталітарної, а економічні та фінансові наслідки санкцій тільки полегшують для влади "тиск на суспільство" і консолідацію населення навколо своїх політичних лідерів. Тому навряд чи економічні наслідки санкцій зможуть активізувати протестні настрої росіян у найближчій перспективі. Тим більше, що завдяки "сірому" імпорту, що надходить через Китай, Туреччину та інші азійські держави, російські закупівлі товарів із-за кордону повернулися до довоєнних рівнів. Хоча через санкції та інфляцію в довготерміновій перспективі очікується зміна споживчої лінійки, а саме спрощення, виведення високотехнологічної продукції, зростання частки китайських та індійських товарів (ліки, гаджети, автомобілі тощо). Швидше за все, змін варто очікувати тільки за умови, що глибина та сила санкційного тиску будуть тільки посилюватися впродовж наступних років [14].

Ще одним болючим наслідком для населення є зростання рівня безробіття. Проте рівень безробіття в РФ наприкінці 2023 р. становив менше ніж 3 % і став найнижчим за всю історію спостережень видання The Economist. Номінальна заробітна плата при цьому зросла приблизно на 15 % у річному обчисленні. Ці чинники зумовлюють економічне зростання країни. Найбільший за величиною активів банківський холдинг США J. P. Morgan Chase змінював свій прогноз для ВВП економіки РФ на 2023 р. зі зниження на 1 % на початку року до зростання на 1,8 % у червні, а наприкінці року – до

3,3 %. The Economist стверджує, що економіка Росії у 2024 р. продовжить зростати. Водночас видання акцентує увагу на чинниках, які це зумовлюють. Серед них, насамперед, називають державні видатки, які стрімко зростають, оскільки керівництво країни намагається перемогти у війні Україну. У 2024 р. видатки на оборону зростуть майже вдвічі, до 6 % ВВП, що є найвищим показником з часів розпаду Радянського Союзу. Проте, як наголошує видання The Economist, проблема полягає в тому, що російська економіка не витримає такого стрімкого зростання. Адже всупереч названим чинникам діють інші: з початку 2022 р. тисячі робітників, часто висококваліфікованих, покинули країну; іноземні інвестори вивели близько 250 млрд дол. прямих інвестицій, що становить майже половину довоєнних акцій; попит, що підігрівався зростанням номінальних доходів, нагтовхується на скорочення пропозиції, що призводить до підвищення цін на сировину, капітал і робочу силу. Ці процеси відбуваються на тлі інфляції, яка продовжує зростати й стає мультиплікатором чинників, що перегрівають економіку [6].

Для економіки РФ першочергове значення має можливість експортувати великі обсяги нафти і газу та, відповідно, динаміка світових цін на ці енергоресурси. Тому саме на умовах торгівлі цією сировиною зосереджені ключові міжнародні економічні санкції. З 5 грудня 2022 р. почали діяти обмеження проти російської нафти. Країни G7 встановили максимальну ціну на російську нафту на рівні 60 дол. проти 30 дол. за барель, як пропонував український уряд. Очікувалося, що це приведе до зниження доходів РФ, а відтак зменшить можливість Кремля фінансувати війну в Україні і, водночас, не призведе до дефіциту нафти на світовому ринку, як могло б статися в разі подальшого зниження ціни. Тоді це змусило б Росію скоротити виробництво нафти та спричинило б зростання цін на газ і розхитування світової економіки, що у переддень президентських виборів у США американській адміністрації тільки нашкодило б. Окрім цього, погіршення економічної ситуації в західних державах-партнерах України було б не на користь власне Україні та її боротьбі. Механізм обмеження ціни на нафту реалізовується за посередництва західних страхових компаній, оскільки танкери, що перевозять більшість російської нафти, мають мати страхування, без якого судна не можуть заходити в порти. Союзники України заборонили своїм компаніям оформлення страхових договорів, якщо ціна продажу транспортованої ними нафти перевищуватиме встановлене обмеження – 60 дол. Спочатку такий механізм виглядав ефективним. Середні ціни на нафту впали до 50-52 дол. за барель. Тоді доходи Росії від експорту енергоресурсів впали на 47 % [18]. Проте на початку літа 2023 р. ціна отримала позитивну динаміку й у вересні перевищила позначку 80 дол. за барель. Це стало можливим тому, що Росії вдалося обійти санкційні обмеження, створивши "тіньовий" флот. РФ скуповує чи бере в оренду старі танкери для доставки своєї нафти. Ці танкери мають страхування, але не із західними компаніями, тож за таких умов втрачається інструмент впливу на ціну. У серпні 2023 р. 65 % російської нафти, що транспортується морем, перевозили танкери, не застраховані компаніями з ЄС або країн G7, тоді як у квітні 2022 р. такої було тільки 20 %. Окрім заміни західних танкерів, Росія знайшла заміну й західним ринкам. Як-

що на початку 2022 р. 55 % експорту російської нафти припадало на країни ЄС, Великобританію та США, то у 2023 р. Росія продає нафту переважно Китаю, Індії та Туреччині. Щоправда, така ситуація має свої недоліки, оскільки названі країни не розраховують світовими валютами, відтак у російських нафтотрейдерів накопичують величезні суми, до прикладу, індійських рупій, які можна використати здебільшого тільки в товарообігу з цією країною. Спеціалісти Київської школи економіки погоджують з думкою про те, що без додаткового тиску на нафтові доходи Росії російський уряд впроваджує та будь-яким стрибком інфляції, яка за оцінками центробанку Росії наприкінці 2023 р. становила близько 6,5 % [17].

На тлі згаданих процесів відбувається падіння вартості російського рубля – на 20 %. Деякі економісти вважають, що швидке знецінення рубля призведе до того, що незабаром значення показника інфляції стане двозначним, хоча й центральний банк Росії намагається протидіяти цьому, підвищивши облікову ставку до 12 %. Російський уряд має значні фінансові запаси. Він накопичив близько 180 млрд дол. у так званому Фонді національного добробуту і змінив структуру золотовалютних резервів, зменшивши залежність від долара та євро, ще до початку війни. Це дає змогу російському уряду досить ефективно підтримувати державні фінанси. У грудні 2022 р. уряд РФ дофінансовував видатки держбюджету з Фонду національного добробуту на суму 2,4 трлн рублів. Решту дефіциту перекрили внутрішні запозиченнями. У 2023 р. з названого фонду залучали тільки 560 млрд рублів, оскільки зростання світових цін на нафту поліпшило макроекономічну ситуацію в Росії [17].

Обговорення результатів дослідження. К. Фліссак дійшов висновку, що в питанні визначення міжнародних економічних санкцій різними міжнародними організаціями існує "нормативно-правова і дефініційна неузгодженість". Зокрема, у Марракеській угоді про створення Світової Організації Торгівлі поняття "санкції" не згадується взагалі, що "потрібно розуміти так, що основна міжнародна організація, яка регулює торговельні відносини у масштабах світогосподарської системи, не передбачає будь-якого санкційного впливу на тих чи інших учасників міжнародного ринку, а застосування санкцій суперечить нормам і правилам СОТ". Учений також відзначає, що "характерною особливістю сучасних міжнародних економічних відносин стає те, що санкції виходять на перший план у міжнародній політиці й витісняють традиційну дипломатію" [2].

Меньшеніна А. у своїх дослідженнях дійшла висновку, що "поки в Україні триває війна, тема санкційної політики проти Росії залишається актуальною. Росія залишається однією з найбільших потенційних загроз у світі... санкції найменше зачіпають авторитарні держави, а весь тягар санкцій несуть громадяни держави-мішені". З огляду на це дослідниця наголошує, що вкрай важливим є продовження напрацювань в напрямі підвищення ефективності міжнародних економічних санкцій [10].

Панченко В. Г. стверджує, що "на ефективність економічних санкцій значно вплинула економічна глобалізація. Іншою причиною обмеженої ефективності санкцій є те, що економічний ефект від застосування санкцій позначається на населенні країни-об'єкта, а не на її

політичній еліті, яка ухвалює рішення. При демократичному устрої суспільства сигнал про падіння життєвого рівня населення буде транслюваний в політичній еліті і, можливо, здобуде відповідну реакцію. У більш авторитарних політичних системах, проти яких найчастіше і проводяться санкції, еліта залишається поза впливом санкцій і може на них не реагувати". Важливим зауваженням дослідника є також те, що санкції є інструментом зовнішньої політики, але не є її втіленням, тобто "оцінювати потрібно не ефективність санкцій, а ефективність політики, частиною якої вони є" [11].

Дослідники Д. Рибачок, Б. Феценко та М. Гнатюк дійшли висновку, що "санкції мають негативні наслідки не тільки для тієї сторони, щодо якої їх застосовують, але й щодо держав, які їх вводять... санкції ЄС щодо Росії не вирішили своєї основної мети. Вони не змінили політику Росії щодо України" [5]. Н. Якимчук звертає увагу на те, що "Україна зобов'язана дотримуватися міжнародних стандартів правового механізму застосування санкцій на внутрішньодержавному рівні, вдосконалити процесуальні засади їх застосування... загалом процедура накладення санкцій потребує більшої прозорості...". Таке зауваження порушує проблему не тільки ефективності, а й законності застосування санкцій у разі, коли суб'єктом накладання санкцій є держава Україна.

Отже, за результатами виконаної роботи можна сформулювати такі наукову новизну та практичну значущість результатів дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження – вперше виявлено, що очікувана ефективність застосування міжнародних економічних санкцій щодо Російської Федерації з метою послаблення її національної економіки та зменшення потенціалу для ведення бойових дій в Україні, не досягнута, а також узагальнено ключові причини прорахунків щодо впливу міжнародних економічних санкцій на агресивну зовнішню політику Російської Федерації щодо України – адаптивність російської економіки та вразливість системи міжнародної безпеки. Набули подальшого розвитку теоретичні положення про важливість та необхідність подальшого вдосконалення механізму міжнародних санкцій на рівні міжнародних організацій для того, щоб забезпечити повніший нагляд і контроль над виконанням запроваджуваних санкцій.

Практична значущість результатів дослідження – результати дослідження можуть бути враховані під час розроблення рекомендацій щодо оцінювання ефективності міжнародних економічних санкцій, запровадження зокрема щодо Російської Федерації, а також для прогнозування ефектів від можливого застосування міжнародних економічних санкцій у майбутньому.

Висновки / Conclusions

Узагальнено досвід та проаналізовано міжнародні економічні санкції як інструмент впливу на зовнішньополітичні цілі та забезпечення міжнародної безпеки, а також виявлено найважливіші їх особливості та можливість прогнозування ефектів від впровадження на прикладі застосування міжнародного санаційного режиму до економіки Російської Федерації. За результатами дослідження можна зробити такі основні висновки.

1. Досліджено теоретичні та практичні особливості проблеми міжнародних економічних санкцій. Зокрема, доведено, що забезпечення міжнародної безпеки та ста-

більності міжнародних відносин є найважливішою умовою розвитку ефективної співпраці між країнами та світового економічного поступу. У разі порушень норм міжнародного права, зокрема безпекових, до держави-порушника застосовують механізм примусу для повернення в систему міжнародного правопорядку. Таким дієвим інструментом примусу часто стає застосування міжнародних економічних санкцій.

- Виявлено, що до найважливіших проблем запровадження санкцій відносять негативні гуманітарні наслідки для цивільного населення, а також економічні проблеми третіх країн, які виникають внаслідок економічних зв'язків із державою-об'єктом санкцій. З огляду на це потрібно створити ефективний дієвий механізм компенсацій економічних збитків для третіх країн.
- Виокремлено ключові недоліки системи міжнародної безпеки в частині запровадження міжнародних економічних санкцій: вони полягають у відсутності єдиних нормативно-правових та дефініційних підходів до тлумачення санкцій міжнародними організаціями та правовими актами різних держав, а також у недосконалості механізмів нагляду і контролю за дотриманням санкційних режимів з боку держав, що накладають міжнародні економічні санкції. З'ясовано причини можливих труднощів застосування санкційних режимів. З-поміж них головними є ті, що пов'язані з адаптивним потенціалом економік авторитарних держав, який проявляє себе повніше, ніж реакції на санкції в умовах демократичного суспільного устрою. На ефективність санкцій має також деякий негативний вплив глобалізація, адже за таких умов виникає більше можливостей для обходу санкцій.
- Проаналізовано вплив міжнародних економічних санкцій на економіку РФ та визначено, що її втрати, наразі, не досягають мети – зупинити воєнну агресію проти України. Російське населення та фірми адаптувалися до життя в умовах санкцій, знаходять можливості для обходу обмежень і продовжують отримувати високі доходи завдяки зростанню світових цін на нафту. З початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України було накладено 12 повноцінних санкційних пакетів (останній затверджено Радою ЄС 18 грудня 2023 р.), які містять низку обмежень щодо різних секторів економіки, насамперед, енергетичного, торговельних угод, відключення від міжнародної платіжної системи SWIFT, а також санкції проти російських олігархів, депутатів, пропагандистських засобів масової інформації та їх керівників, політичних та інших впливових осіб. Через два роки російсько-української війни запроваджені обмеження поступово втрачають ефективність, а російська економіка демонструє ознаки помірної відновлення, що дало змогу закласти в держбюджет РФ на 2024 р. рекордні обсяги видатків на війну. Отже, переконання в тому, що міжнародні економічні санкції обвалить російську економіку, не справджується на практиці. Однак вони істотно її похитнули, і варто розраховувати, що їхні наслідки матимуть більш руйнівний ефект у довготривалій перспективі.

References

- Bobrovtskyi, A., Havrylenko, N., Honcharuk, A., Us, I., Shiroky, G., & Yuldashev, R. (2023). International sanctions as a tool to deter Russian aggression against Ukraine. Analytical report. Under the general editorship of M. Palamarchuk. Kyiv: NISS, 76. Center for Foreign Policy Studies. Series: International Relations. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.10>
- Flissak, K. (2019). Economic sanctions and specification of their position in modern international relations. *Actual problems of jurisprudence*, 1(17), 72–80. [In Ukrainian]. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34206/1/Фліссак.pdf>

3. Gordiychuk, D., & Miroshnychenko, B. (2022). How sanctions affected Russia's ability to finance the war and what will happen to the terrorist country's economy next. Estimated by KSE Institute. *Economic truth*. [In Ukrainian]. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/08/11/690295/>
4. Gutmann, Jerg, Neuenkirch, Matthias, & Neumeier, Florian. (2023). The economic effects of international sanctions: An event study. *Journal of Comparative Economics*, 51(4), 1214–1231. <https://doi.org/10.1016/j.jce.2023.05.005>
5. Iakymchuk, N. (2021). Sanctions as a legal phenomenon in the law of Ukraine and international standards of their application. *Constitutional and Legal Academic Studies. Section 2. Constitutionalism as modern science*, 1, 73–86. <https://doi.org/10.24144/2663-5399.2021.1.08>
6. Ilchenko, L. (2023). Russia's economy has reached the point of dangerous overheating – The Economist. *Economic truth*. [In Ukrainian]. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/12/11/707550>
7. Kutsenko, A., & Boyar, A. (2022). Economic development of countries under sanctions (on the example of the economies of Russia and the People's Republic of China). *International Relations, Public Communications and Regional Studies*, 3(14), 303–309. <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2022-03-303-309>
8. Levchii, M. O. (2015). Problems of application of international economic sanctions: consequences for third parties. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*. [In Ukrainian]. URL: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/10-2015/10.pdf> (date of application: 26.03.2024)
9. Matviichuk, N. V. (2022). International sanctions as a tool of foreign policy. *Bulletin of Mariupol State University. Series: History. Political Studies*, 33-34, 71–79. <https://doi.org/10.34079/2226-2830-2022-12-33-34-71-79>
10. Menshenina, A. (2023). Economic sanctions as a tool of foreign policy in light of Russia's war against Ukraine. Series 22. *Political science and teaching methods of socio-political disciplines*, 22(32), 56–63. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series22.2022.32.07>
11. Panchenko, V. (2017). Economic effects of sanctions as an instrument of foreign policy in the national security context. *Investments: practice and experience*, 19, 16–21. [In Ukrainian]. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/19_2017/5.pdf
12. Pylypiv, I. (2023). Germany cannot give up Russian LNG because of losses of 10 billion euros. *Ukrainian Pravda*. [In Ukrainian]. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/10/20/705674/>
13. Rybachok, D. O., Feshchenko, B. O., & Hnatyuk, M. M. (2018). Sanctions in EU policy: the example of the Russian Federation in 2014–2015. Scientific notes of the Department of Political Science, NaUKMA, 1. Kyiv: Publisher of Ruslan Khalikov. [In Ukrainian].
14. Sanctions against the Russian Federation: what can actually break Putin's regime. *Ukrainian Institute of the Future*. [In Ukrainian]. URL: <https://uifuture.org/publications/sankcziyi-proty-rf-shho-naspravdi-mozhe-zlamaty-rezhym-put>
15. Saprykin, D., & Bohan, A. (2023). Peculiarities of the sanctions policy of states and the strategy of states in the conditions of globalization. *Economic sciences*, 5(117), 164–168. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-5-117-32>
16. Tolstov, S. V. (2020). International order at the beginning of the 21st century: criteria and concepts. In: *Research, challenges and development prospects in the area of social sciences*. Riga: Izdevnieciba Baltija Publishing, 253–278. <https://doi.org/10.36059/978-9934-588-42-6/253-278>
17. Vinokurov, Ya. (2023). What about the Russian economy? Sanctions work, but the aggressor has adapted to them. What is the state of the Russian economy after 20 months of the Great War? *Economic truth*. [In Ukrainian]. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/10/24/705779/>
18. Viyna ta sanktsiyyi b'yut' po Rosiyyi: rubl' znetsinyuyet'sya, tsiny rostut', a rosiyany ekonomiyat'. Ale ts'oho nedostatn'o. Shcho mozhe diysno vdaryty po ekonomitsi RF – analizuvav WP. *Forbes Ukraine*. [In Ukrainian]. URL: <https://forbes.ua/svit/znetsinnnya-rublya-i-zrostantnya-tsin-v-rosii-30082023-15723>

M. P. Pankovets, T. V. Shevchuk

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

INTERNATIONAL ECONOMIC SANCTIONS IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL SECURITY: EXPERIENCE AND EFFICIENCY OF IMPLEMENTATION IN MODERN CONDITIONS

International economic sanctions are one of the main tools to make a state, which violates the international legal order, to return to current international norms. The experience of their application indicates the high complexity of predicting the effect of their implementation. At the same time, it is difficult to find an alternative to solve such a difficult task. In this article, an attempt is made to summarize certain theoretical aspects of the problem of international economic sanctions, taking into account experience of their impose to the Russian Federation, which was caused by its initiation of a large-scale war with Ukraine with the goal of complete destruction of state sovereignty and the annexation of the entire territory of our country. The purpose of the article is to generalize the experience and analysis of international economic sanctions as a tool for influencing foreign policy goals and ensuring international security, as well as identifying their most important features and forecasting the effects of implementation on the example of the imposition of the international sanctions regime to the economy of the Russian Federation. The article presents general scientific research methods as follows: scientific simplification, analysis, synthesis, historical, logical, and comparative. Therefore, we have obtained some scientific results and formulated conclusions that international economic sanctions imposed by many countries of the democratic world in order to force the Russian Federation to peace, although they are correct and coordinated and cause some economic losses to the Russian Federation, are an insufficient tool for achieving the set objective/ Moreover, the economy of the Russian Federation is adapting to the sanctions regime mainly due to the reorientation of foreign economic relations towards cooperation with the countries of the Global South, grey imports and insufficient pressure on the energy sector of the Russian Federation, which provides the lion's share of the country's income; the modern system of international security turned out to be unprepared for the latest challenges, as it relies on tools that demonstrate insufficient efficiency.

Keywords: international economic security; international law; effectiveness of international economic sanctions; losses of the national economy; revenues and expenditures of the state budget; devaluation of the national currency.